Rehtori Sari Lindblom
Helsingin yliopisto

Kirjallinen lausunto valtiovarainvaliokunnan sivistys- ja tiedejaostolle/ Helsingin yliopisto

KORKEAKOULUTUKSEN HAASTEET JA KEHITYSNÄKYMÄT

Korkeakoulujen Visio2030 –työssä on linjattu, että vuoteen 2030 mennessä koko väestön osaamispääoman tulee kasvaa. Korkeakoulutusta olisi oltava kaikkien saatavilla ja vähintään 50 % nuorista aikuisista (25–34 –vuotiaat) suorittaa korkeakoulututkinnon.

Kun halutaan kasvattaa korkeakoulututkinnon suorittaneiden määrää, täytyy löytää keinot, joilla nimenomaan uusia, tutkintoa vailla olevia opiskelijoita saadaan sisään.

Mikäli tavoite, että vähintään puolet ikäluokasta suorittaa korkeakoulututkinnon, aiotaan toteuttaa, täytyy tavoite resursoida kunnolla, jotta koulutuksen laadusta voidaan pitää kiinni. Yliopistoissa annettavan tutkimusperustaisen opetuksen laatu perustuu pitkäjänteiseen työhön, joka edellyttää kestävää rahoituspohjaa ja pitkän aikavälin suunnittelua. Opiskelupaikkoja lisättäessä on huolehdittava siitä, että korkeakoululla on rahaa tarvittavan opetuksen kulujen kattamiseen. *Aloituspaikkojen lisääminen vaatii nimenomaan perusrahoituksen kasvua – ei rahoitusmallin koreista toiseen siirtämistä.*

Osaamistason nostoon liittyen on muistettava, että tällä hetkellä Suomessa ei ole mitään varsinaista yleistä hakijasumaa, joka johtuisi siitä, että meillä on liian vähän opiskelupaikkoja. Sen sijaan meillä on muutamia yliopistoja ja joitakin aloja, joihin kohdistuu suuri hakupaine. Toisaalla paikkoja jää tyhjäksi. Nk. hakijasuma-ongelmaa voitaisiin siis lähinnä ratkaista lisäämällä tarjontaa kysynnän mukaan tietyissä yliopistoissa ja tietyillä aloilla, kunhan ne myös tulevat työllistämään tulevaisuudessa. Tärkeää olisi huomata, että esimerkiksi Uudellamaalla on kokonaisuudessaan liian vähän korkeakoulutustasoisia koulutuspaikkoja suhteessa alueen nuoreen väestöön.

Konkreettisia keinoja vaikuttaa osaamistason nousuun ja nuorten nopeampaan siirtymiseen työmarkkinoille olisivat muun muassa Bolognan prosessin toteuttaminen ja vieminen loppuun: Kandin ja maisterin tutkinnon erottaminen toisistaan johtaisi lakisääteisten opiskeluaikojen joustoon. Mahdollisuus suorittaa ensin kandi ja sen jälkeen käydä työelämässä ennen paluuta maisterintutkinnon pariin toisi myös realismia käsityksiimme opintoajoista. Myös esimerkiksi osa-aikaisen opiskelijuuden mahdollistamista kannattaisi selvittää, sekä sen vaikutukset opiskelijoiden valmistumiseen ja rooleihin sekä jatkuvan oppimisen edistämiseen.

Osaamistasoa ei voidakaan nostaa yhdellä ratkaisulla, vaan tarvitaan monta tekoa ja johdonmukaista, pitkäjänteistä politiikkaa.

Lisäaloituspaikat ja koulutuslaajennuksen rahoittaminen

Kevään ja kesän aikana suomalaiset korkeakoulut ovat neuvotelleet opetusministeriön kanssa uusista lisäaloituspaikoista ja yhteensä lähivuosina yliopistot ovat ilmoittaneet tavoittelevansa yli 6000 uutta aloituspaikkaa.

Suurin osa, yli 4000, näistä uusista aloituspaikoista on suunniteltu katettavaksi yliopistojen perusbudjetista vuosina 2021–2024 ministeriön myöntämän yliopistorahoituksen strategisen osuuden kautta. Lisäaloituspaikoille ei siis ole suunnattu opetusministeriön budjetissa aitoa lisärahoitusta, vaan rahaa allokoidaan uudelleen uusiin tehtäviin ja yliopistojen kesken. (Edellä esitetty koskee OKM:n tulosneuvotteluissa keväällä sovittuja lisäaloituspaikkoja. Sen lisäksi kesän aikana sovittiin ns. korona-lisäpaikoista, joille on lisätalousarviossa osoitettu rahoitus vuosille 2020–2021.)

Tämän strategisen rahoituksen uudelleenallokoinnin seurauksena osaan yliopistoista (erityisesti Helsingin yliopistoon) kohdistuu niiden ottamista lisäpaikoista huolimatta rahoituksen leikkaus, jonka suuruudessa ei mitenkään huomioida yliopiston koulutuksen kokonaisvolyymia. Helsingin yliopiston osalta tappio on noin 3,5–6 miljoonaa euroa vuodessa. Hallitus ohjasi viime vuonna budjettineuvottelujen jälkeen yliopistoille 40 miljoonaa euroa lisärahoitusta, jonka tarkoituksena oli vahvistaa yliopistojen perusrahoitusta koulutusleikkausten jälkeen. Nyt lähes saman suuruinen summa vuosittain on sidottu uusien aloituspaikkojen perustamiseen ja siten uusiin velvoitteisiin eikä rahoitusta voida tarkoitetulla tavalla käyttää leikkauksista toipumiseen. Järjestely on lisäksi toteutettu kilpailuttamalla yliopistoja toisiaan vastaan, mikä kärjistää toimenpiteen vaikutusta.

Uudet aloituspaikat rahoitetaan nyt siis joko lisätalousarviolla tai opetusministerin yliopistoille osoittaman budjetin sisältä. *Osaamistason noston 50 prosentin tavoitteen saavuttaminen vaatii kuitenkin aloituspaikkojen lisäämisen lisäksi myös niiden rahoituksen pysyvää lisäämistä pitkäjänteisesti 2030 vuoteen asti.*

Korkeakoulutuksen saavutettavuuden alueellisesta tasa-arvosta
Tilastokeskuksen väestöennusteiden mukaan Uusimaa on Manner-Suomen ainoa maakunta, jossa väkiluku kasvaa luonnollisen väestönlisäyksen kautta näköpiirissä olevassa tulevaisuudessa. Jo nyt Uusimaa erottuu muista maakunnista sillä, että Uudellamaalla on hyvin vähän korkeakoulujen aloituspaikkoja sekä hakijakysyntään että ylioppilasikäluokan kokoon suhteutettuna.

Vuonna 2018 27 prosenttia yliopistojen aloituspaikoista oli Uudellamaalla, mutta uusista ylioppilaista 32 % oli uusmaalaisia. Uudenmaan yliopistoihin haki 5 ensisijaista hakijaa yhtä aloituspaikkaa kohden, mikä on yli 25 % enemmän kuin missään toisessa maakunnassa.

Hallitusohjelmassa korostetaan korkeakoulutuksen saavutettavuudessa sosiaalisen, alueellisen ja kielellisen tasa-arvon toteutumista. Uusmaalaiset nuoret ovat epätasa-arvoisessa asemassa muun Suomen nuoriin verrattuna. Korkeakoulujärjestelmä on vuosikymmenten saatossa rakentunut siten, että uusmaalaisten nuorten on nykytilanteessa muutettava opiskelupaikan perässä kauaksi kotiseudulta. Uudenmaan muusta maasta poikkeava väestönkasvu pahentaa tilannetta entisestään.

Uudenmaan korkeakoulujen aloituspaikkojen suhteellinen niukkuus ylläpitää hakijasumaa ja pahentaa suomalaisen osaamisen vuotamista ulkomaille: Opetushallituksen mukaan Uudeltamaalta lähtee ulkomaille korkeakouluopintojaan suorittamaan lähes 50 % enemmän nuoria kuin muusta maasta yhteensä.

Uudenmaan yliopistojen ja korkeakoulujen aloituspaikkojen lisääminen ja tätä vastaava resursointi on perusteltua niin korkeakoulutuksen saavutettavuuden alueellisen tasa-arvon, alueellisen työvoimakysynnän kuin koko korkeakoulukentän rakenteellisen tasapainonkin kannalta.

TUTKIMUS JA TKI-TOIMINTA: HAASTEET JA NÄKYMÄT

Suomen Akatemia arvioi säännöllisin väliajoin Suomen tieteen tilaa. Viimeisimmän selvityksen (2018) mukaan tieteen taso on bibliometristen indikaattoreiden valossa kohonnut vuodesta 2010,

suomalaisten kirjoittamien tieteellisten julkaisujen määrä asukasta kohti on suuri ja tohtorit tekevät aiempaa suuremman osuuden tutkimustyöstä korkeakouluissa ja valtion tutkimuslaitoksissa ja ulkomaalaisten osuus määräaikaisissa sekä naisten osuus pysyväisluonteisissa yliopistojen tehtävissä on kasvanut - muutamia myönteisiä keskeisiä havaintoja mainitaksemme. Valitettavasti Suomen TKI-panostus suhteessa bruttokansantuotteeseen on samanaikaisesti kuitenkin laskenut, samaan aikaan kuin yliopistojen rahoitusta leikattiin.

Maailma ympärillämme muuttuu nopeasti ja jo tunnistettujen haasteiden lisäksi kohtaamme myös uusia odottamattomia haasteita, joista esimerkkinä on parhaillaan yhteiskuntaamme ravisteleva COVID-19 pandemia. Pandemia on omalta osaltaan osoittanut korkeatasoisen tutkimuksen ja tiedon sekä niiden hyödyntämisen tarpeen. Meidän on vähintäänkin pyrittävä pitämään kiinni tutkimuksemme tämänhetkisestä tasosta, mielellään jopa nostettava sitä. Kansainvälinen kilpailu tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoiminnassa kiristyy koko ajan.

Pysyäkseen mukana tässä kilpailussa Suomen on panostettava korkeatasoisen koulutuksen lisäksi myös tutkimukseen ja TKI-toimintaan. Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiotoimintaa tekevät ihmiset. Näin ollen Suomen tulee huolehtia siitä, että tutkijakoulutuksemme on laadukasta ja että toimintaympäristömme ovat korkeatasoisia ja kansainvälisesti houkuttelevia, samalla kun tutkimustoimintaa tuetaan vakaalla ja pitkäjänteisellä rahoituksella. Tutkimusympäristöjen houkuttelevuutta lisäävät ennen kaikkea korkeatasoiset, kansaisvälisesti kilpailukykyiset tutkimusinfrastruktuurit, joiden kehittämisestä ja rahoituksesta on huolehdittava.

Yliopistojen innovaatiotoiminta ja valtion TKI-politiikka
Yliopistoissa tehtävä korkeatasoinen tutkimus on perusedellytys korkeimmalle opetukselle ja samalla se luo perustan uusille ideoille ja innovaatioille. Yliopistojen merkittävin vaikuttavuus toteutuu sen kouluttaessa korkeatasoisia osaajia yhteiskuntaan, myös elinkeinoelämään, ja sen tehdessä tutkimusta, jonka tulokset ovat hyödynnettävissä eri sektoreilla. Jotta yliopistojen tutkimustulokset olisivat elinkeinoelämän käytettävissä, tulee panostaa yliopistojen ja yritysten välisen tutkimusyhteistyön lisäämiseen sekä varmistaa resurssit uuden liiketoiminnan syntymiseksi tutkimukseen pohjautuen.

Helsingin yliopisto pitää tärkeänä valtion tutkimus-, kehitys- ja innovaatiopolitiikan linjauksissa ja toimenpiteissä seuraavia asioita:

- *Pitkäjänteisyys ja johdonmukaisuus linjauksissa, yliopistojen perusrahoituksessa ja muussa TKI-toiminnan resursoinnissa*
- *Tutkimuksen arvostus, tutkimukseen perustuvan päätöksenteon edistäminen ja tutkimuksen hyödyntäminen innovaatiotoiminnassa*
- *Yliopistojen ja yritysten yhteistyön vahvistaminen ennakoitavuuden ja yhteistyön edellytysten tukemisen kautta*
- *Tutkimukseen pohjautuvan uuden start up -kasvuston ja uusien yritysten tukeminen*

Tutkimusinfrastuktuurit
Tutkimuslaitteet ja suuremmat tutkimusinfrastruktuurit ovat tutkimuksen tekemisen keskeinen perusedellytys. Ne mahdollistavat tutkimustyön ja tohtorikoulutuksen sekä ylläpitävät ja kehittävät tutkimuskapasiteettia sekä tukevat tutkimus- ja kehitystyötä innovaatiotoiminnan eri vaiheissa. Tutkimusinfrastruktuurien ylläpitäminen ja kehittäminen on kansallisen kilpailukyvyn kannalta ensiarvoisen tärkeää. Viime vuosina ja esimerkiksi vuoden 2021 valtion talousarviossa näihin on jo panostettu, mutta resurssit ovat Suomessa edelleen alimitoitetut tarpeeseen nähden.

Suomen valtiollisten kansainvälisten tutkimusinfrastruktuurien jäsenmaksut ovat vuosittain noin 40 miljoonaa euroa. Tämän lisäksi kansallisella tasolla tutkimusinfrastruktuureja rahoitetaan Suomen Akatemian FIRI (Finnish Research Infrastructures) -rahoitushakujen avulla. Etenkin FIRI-rahoitushakujen resursointi on matalalla tasolla verrattuna tarpeeseen: OKM:n ja Suomen Akatemian laatimassa tutkimusinfrastruktuurien kansallisessa tiekartassa (2014) arvioidaan, että

tutkimusinfrastruktuurien kokonaisrahoitustarve olisi vuosina 2014–2020 yli 260 miljoonaa euroa vuodessa. Vertailun vuoksi Ruotsissa kansallinen tutkimuksen rahoittaja Vetenskapsrådet jakoi v. 2015–18 tutkimusinfrastruktuuritukea 1,8–1,9 miljardia kruunua (noin 190–200 meuroa) vuodessa.

Rahoituksen lisäksi tarvitaan rohkeita kansallisia valintoja siitä, mille aloille ja mihin Suomessa huipputason tutkimusinfrastruktuureita rakennetaan. Priorisoinnissa tulee tieteellisen laadun olla etusijalla ja välttää investointien päällekkäisyyttä. Tavoitetilana tulee olla, että Suomen Akatemialla on mahdollisuus tukea tutkimusinfrastruktuureita riittävällä ja ennakoitavalla tasolla. *Tutkimusinfrastruktuurien kehittämisen tulisi olla osa valtiollista johdonmukaista tiedepolitiikkaa.*

Täydentävän tutkimusrahoituksen sirpaloituminen
Tutkimusrahoituksen tulisi tutkijoiden ja yliopistojen näkökulmasta olla ennakoitavaa ja pitkäjänteistä. Painopiste rahoituksessa on viime vuosina siirtynyt perusrahoituksesta yhä enemmän täydentävän rahoituksen suuntaan, kun OKM:n rahoitusta on siirretty yliopistojen perusrahoituksesta täydentävään rahoitukseen Suomen Akatemialle.

Samalla täydentävän rahoituksen kenttä on entisestään sirpaloitunut ja vakiintuneiden rahoitusmuotojen rinnalle on tullut lukuisia uusia rahoitusmuotoja - esimerkiksi yliopistojen profilointihaut, Strategisen tutkimusneuvoston hankkeet tai Suomen Akatemian kärkihankerahoitus. Erityisesti laajojen, organisaatiolähtöisten rahoitusinstrumenttien määrä on kasvanut viime vuosina. Näiden hakemusten valmistelu on työläämpää kuin perinteisten tutkijalähtöisten hakemusten valmistelu.

Kilpailtua rahoitusta ei tulisi nykyistä enempää pirstoa uusiin tukimuotoihin, joiden kriteerit ja hakutavat vaihtelevat, sillä se kuormittaa ja hukkaa tutkijoiden työaikaa hallinnointiin ja raportointiin. Olisikin tärkeää, että *uusiin tieteellisiin avauksiin ohjattaisiin jatkossa rahoitusta Suomen Akatemian olemassa olevien rahoitusmuotojen kautta.*

KESTÄVÄN KASVUN OHJELMA: KOULUTUS, TUTKIMUS JA INNOVAATIOT OSAAMISPOHJAISEN TALOUDEN TUEKSI

EU:n talouspoliittisen ohjausjakson suositusten mukaisesti Suomen pitkän aikavälin kasvupotentiaalia ja resilienssiä vahvistetaan inhimilliseen pääomaan tehtävillä investoinneilla ja niille perustuvalla TKI-toiminnalla. Suomen ja EU:n tuleva talouskasvu on riippuvaista tulevaisuuden osaamisesta, osaajista ja innovaatioista. *Koulutus, tutkimus ja innovaatiot tuleekin nostaa keskeisiksi toimiksi Suomen kestävän kasvun ohjelmaan.*

Elvytysrahoituksen osaamista tukevan käytön osalta olisi tärkeää noudattaa seuraavia periaatteita:

- *Hyödyntää osaamista kattavasti: Tutkimus, koulutus ja innovaatiotoiminta läpileikkaavina kaikissa/useimmissa painopisteissä*
- *Tutkimus- ja innovaatiotoimintaan panostettaessa tieteellinen eksellenssi keskeisenä kriteerinä*
- *Olemassa olevien kanavien hyödyntäminen helpottaa ja nopeuttaa vaikuttavan toiminnan synnyttämistä*

Elpymiseen liittyvät investoinnit olisi suunnattava merkittävien tutkimus- ja kehitys-innovaatioekosysteemien vahvistamiseen, välineinä erityisesti Suomen Akatemian lippulaivat sekä tutkimusinfrastruktuureihin panostaminen. Myös Business Finlandin tutkimusvetoinen innovaatiotoiminta tarvitsisi lisäpanoksia. Alla esitetyillä investoinneilla on merkittävä rooli, kun tavoitellaan TKI-panostusten neljän prosentin bruttokansantuoteosuutta, uusien työpaikkojen syntymistä ja kestävää kasvua.

- *Suomen Akatemian lippulaivojen* kaltaisissa vetovoimaisissa osaamiskeskittymissä korostuu korkeatasoinen ja tiedettä uudistava tutkimus, jota tehdään tiiviissä yhteistyössä elinkeinoelämän kanssa. Investoiminen kautensa alkuvaiheessa oleville sekä lähitulevaisuudessa aloittaville uusille lippulaivoille tukee niiden mahdollisuuksia keskittää voimavarojaan korkealaatuiseen ja vaikuttavaan toimintaa sekä tutkimuksen kiinnittymistä kehitys- ja innovaatiotoimintoihin. Lippulaivojen toiminta ja yhteistyö perustuvat pitkäjänteiseen ja olemassa olevaan korkealaatuiseen ja vaikuttavaan toimintaan, joten niillä on edellytykset hyödyntää tehokkaasti ja nopeasti niille mahdollisesti aukeava lisärahoitus.

- Korkeatasoisen tutkimuksen lisäksi *tutkimuslaitteet ja muut tutkimusinfrastruktuurit,* sekä nopeampivaikutteiset kehitys- ja testausympäristöt, ovat välttämätön lähtökohta uusien läpimurtojen ja innovaatioiden syntymiseen. Elvytystoimintojen kohdentaminen Suomen Akatemian FIRI(Finnish Research Infrastructures) -rahoituksen kautta takaisi, että rahoitus jakautuu tieteellisen erinomaisuuden ja vaikuttavuuden kannalta optimaalisesti. Soveltavia kehitys- ja testausympäristöjä tulee myös tukea esimerkiksi Business Finlandin ohjelmien kautta tutkimuslöydösten kehittämiseksi kaupallistettaviksi ratkaisuiksi.

- *Business Finlandin TKI-rahoitus* mahdollistaa tutkimuksen kaupallistamisen ja luo edellytyksiä yritysten kilpailukyvyn vahvistumiselle ja merkittävälle kansainväliselle liiketoiminnalle. Lisäksi se kasvattaa yritysten omia investointeja TKI-toimintaan ja lisää alihankintayhteistyön kautta työllisyyttä. Tutkimuksen hyödyntämiseen tarkoitetut Research to business-, Co-Creation- ja Co-innovation –rahoitusmuodot luovat edellytykset kasvulle ja talouden uudistumiselle.

Yliopisto- ja korkeakoulukentän erityisenä vahvuutena on lisäksi sen opetus- ja koulutusvastuu, mukaan lukien jatkuvan oppimisen tavoitteet ja toimenpiteet. Yliopistot huolehtivat paitsi tämän hetken, myös tulevaisuuden osaajien kouluttamisesta kaikilla akateemisilla koulutustasoilla. Suomen osaamispohjaa vahvistettaisiin muun muassa varmistamalla jatkuvan oppimisen infrastruktuurit ja palvelut korkeakouluissa sekä tehokas digitalisaatio. Investoimalla esimerkiksi korkeakoulujen yhteiseen digivisioon on mahdollisuus Suomeen luoda maailmanlaajuisesti ainutlaatuinen oppimisen ekosysteemi.

Julkiset investoinnit tutkimukseen ja tutkimusinfrastruktuureihin toimivat parhaimmillaan vipuvaikutuksena vahvistaen niin TKI-toimijoiden uusiutumiskykyä kuin elinkeinoelämän kilpailukykyä. Laadukkaat osaamiskeskittymät sekä tutkimus- ja kehitysympäristöt ovat merkittävä vetovoimatekijä huippuosaajien houkuttelemisessa ja kiinnittämisessä suomalaisiin osaamiskeskittymiin.

Suomen ja EU:n talouden elpyminen tarvitsee innovaatioita ja uutta liiketoimintaa, joita synnytetään tutkimusorganisaatioiden ja yritysten välisessä yhteistyössä. Ilman elävää ja jatkuvaa yhteyttä tutkimustyöhön kehitys- ja innovaatiotoiminta tyrehtyy ja menettää potentiaalinsa. *Tutkimukseen ja kehitys- ja innovaatiotoimintaan panostamalla varmistetaan Suomen korkeatasoinen osaaminen sekä vahvistetaan tutkimus- ja TKI-toimintaympäristöjä ja niiden kansainvälistä kilpailukykyä.*